

SOCIALINĖS ANTROPOLOGIJOS IR ETNOLOGIJOS STUDIJOS

LIETUVOS

19(28)

2019

ETNOLOGIJA

LITHUANIAN ETHNOLOGY

STUDIES IN SOCIAL ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY

TAUTOS TYRIMŲ IŠTAKOS IR ANTROPOLOGIJA

Sudarytoja VIDA SAVONIAKAITĖ

THE ROOTS OF THE STUDY OF PEOPLE AND
NATIONS AND ANTHROPOLOGY

Edited by VIDA SAVONIAKAITĖ

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

VILNIUS 2019

Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos – mokslinis etnologijos ir socialinės ir kultūrinės antropologijos žurnalas. Jame spausdinami recenzuojami straipsniai, konferencijų pristatymai, knygų recenzijos ir apžvalgos, kurių temos pirmiausia apima Lietuvą ir Vidurio/Rytų Europą. Žurnalas pristato mokslo aktualijas ir skatina teorines bei metodines diskusijas. Tekstai skelbiami lietuvių arba anglų kalba.

Lithuanian Ethnology: Studies in Social Anthropology and Ethnology – is a peer reviewed journal of ethnology and social and cultural anthropology. It publishes articles, conference presentations, book reviews and review articles, which may be in Lithuanian or English, primarily focused on Lithuania, Central and Eastern Europe. The journal represents current debates and engages in methodological discussions.

REDAKCIŅĖ KOLEGIJA / EDITORIAL BOARD

Vytis Čiubrinskas (vyriausiasis redaktorius / Editor-in-Chief)

Vytauto Didžiojo universitetas / Vytautas Magnus University, Kaunas, Lithuania

Auksuolė Čepaitienė

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

Jonathan Friedman

Kalifornijos universitetas / University of California, San Diego, USA

Jonathan Hill

Pietų Iliinojaus universitetas / Southern Illinois University, Carbondale, USA

Neringa Klumbytė

Majamio universitetas / Miami University, Ohio, USA

Ullrich Kockel

Heriot-Watt universitetas / Heriot-Watt University, Edinburgh, UK

Orvar Löfgren

Lundo universitetas / Lund University, Sweden

Jonas Mardosa

Lietuvos edukologijos universitetas / Lithuanian University of Educational Sciences, Vilnius, Lithuania

Žilvytis Šaknys

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

REDAKCIŅĖS KOLEGIJOS SEKRETORĖ / EDITORIAL ASSISTANT

Danguolė Svidinskaitė

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

Lietuvos istorijos institutas / Address of the Publisher: Redakcinės kolegijos kontaktai / Editorial inquiries:

Kražių g. 5, LT-01108 Vilnius

Tel. / Phone: + 370 5 262 9410

<www.istorija.lt>

El. paštas / E-mail: etnolog@istorija.lt

vytis.cubrinskas@vdu.lt

Žurnalas registruotas / The Journal indexed in:

European Reference Index for the Humanities (ERIH)

EBSCO Publishing: Academic Search Complete, Academic Search Ultimate, Energy and Power Source, SocINDEX with Full Text, Sociology Source Ultimate

Modern Language Association (MLA) International Bibliography

Laidybą finansavo Lietuvos mokslo taryba pagal Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą (Sutartis Nr. S-LIP-19-58)

TURINYS / CONTENTS

Pratarmė (<i>Vytis Čiubrinskas</i>)	5
Editorial (<i>Vytis Čiubrinskas</i>)	7

Atsisveikinant su Christianu Giordano / Obituary for Christian Giordano	9
---	---

Christian Giordano

Politinis korektiškumas: antropologinė „geradarystės“ forma	11
---	----

Straipsniai / Articles

Tautos tyrimų ištakos ir antropologija / The Roots of the Study of People and Nations and Anthropology

Vida Savoniakaitė

Įvadas. Tautos tyrimų ištakos ir antropologija	17
Introduction. The Roots of the Study of People and Nations and Anthropology. Summary	27

Olga Mastianica-Stankevič

Mečislavo Davainio-Silvestraičio etnografija, tautosakos rinkimas ir lietuvių modernios tautos kūrimosi procesai	31
The Importance of Mečislavas Davainis-Silvestraitis' Ethnography and Folklore Collection in the Process of the Creation of the Modern Lithuanian People. Summary	48

Vida Savoniakaitė

Jono Basanavičiaus požiūris į lietuvių tautos tyrimus, 1879–1927	51
Jonas Basanavičius' View on the Research of the Lithuanian Nation, 1879–1927. Summary	77

Irma Šidiškienė

Iš Lietuvos etnologijos istorijos: aprangos tyrimo pagrindų paieškos	81
From the History of Lithuanian Ethnology: In Search of the Basics of Clothing Research. Summary	109

Auksuolė Čepaitienė

Kultūriniai lietuviškumo vaizdiniai <i>Aušroje</i> ir moksliniai kontekstai	113
Cultural Images of Lithuanianess in <i>Aušra</i> and their Scientific Context. Summary	138

Kiti straipsniai / Other Articles

Rūta Staniulytė

- Piligrimystė Šiauriniu Šv. Jokūbo keliu: kelionių motyvai ir piligrimų santykiai 141
 Pilgrims on the Northern Way of St James: Motives and Relationships of Pilgrims. Summary 166

Dalia Sabaliauskienė

- Ritualinis mandagumas (*ta'ârof*) šiuolaikinio Irano visuomenėje ir tarpkultūrinėje komunikacijoje: Teherano šiaurinės dalies atvejis 169
 Ritual Courtesy (*ta'ârof*) in Contemporary Iranian Society and Intercultural Communication: The Case of Northern Tehran. Summary 188

Diskusijų forumas / Forum

Thomas A. Reuter

- World Anthropology and its Institutional Challenges: A History of the Transformative Impact of Democratic Internationalisation on the Discipline of Anthropology 191
 Pasaulinė antropologija ir jos instituciniai iššūkiai: demokratiškos internacionalizacijos poveikio antropologijos disciplinai istorija. Santrauka ... 204

Recenzijos ir apžvalgos / Reviews

- Ethnologie française. Lituanie. Une anthropologie face à l'Histoire. V. Čiubrinskas (éd.), M. Segalen et al. (réd.) (*François Ruegg*) 207
 Monika Frėjutė-Rakauskienė, Neringa Klumbytė, Andrius Marcinkevičius, Kristina Šliavaitė. Socialinis ir istorinis teisingumas daugiaetninėje Lietuvos visuomenėje: sampratos, patirtys ir kontekstai (*Dovilė Budrytė*) 210
 Yearbook of Balkan and Baltic Studies. E. Anastasova, M. Kõiva, Ž. Šaknys (eds) (*Audronė Daraškevičienė*) 214

Konferencijos / Conferences

- XIV SIEF kongresas Santjago de Komposteloje (Ispanija) (*Jonas Mardosa, Skaidrė Urbonienė, Žilvytis Šaknys*) 221
 IUAES 2019 kongresas Poznanėje – atsakas į disciplinai kylančias grėsmes (*Auksuolė Čepaitienė, Vytis Čiubrinskas, Aušra Teleišė, Vytautas Tumėnas*) 224
 SIEF II tarptautinė vasaros mokykla doktorantams Škotijoje (*Vaida Rakaitytė*) 229
 Seminaras Angelės Vyšniauskaitės gimimo šimtmečiui paminėti (*Rasa Paukštytė-Šaknienė*) 231

In Memoriam

- Stasys Gutautas 1954–2018 (*Jonas Mardosa*) 235

Rugpjūčio 31 d. pasibaigus minėtos sekcijos „Iškreiptas solidarumas – Gellnerio *Tautos ir nacionalizmas* persvarstymas“ darbui, įvyko P. Skalninko neformaliai organizuota valanda pernai Vilniuje mirusiam šveicarų antropologui Christianui Giordai-

nui atminti. Jos metu pasidalinta prisiminimais apie šviesios atminties politinės ir ekonominės antropologijos profesionalą, vieną geriausių Vidurio Rytų ir Pietų Europos mafijinio *draugų draugai (friends of friends)* solidarumo ekspertą.

*Auksuolė Čepaitienė, Vytis Čiubrinskas,
Aušra Teleišė, Vytautas Tumėnas*

SIEF II tarptautinė vasaros mokykla doktorantams Škotijoje

Tradiciją kas dveji metai rengti Tarptautinės etnologijos ir folkloristikos asociacijos SIEF vasaros mokyklas doktorantams paskatino pirmojo renginio, kurį organizavo Tiubingeno universitetas 2016 m. vasarą Vokietijoje, sėkmė.

SIEF II tarptautinę vasaros mokyklą Škotijoje 2018 m. birželio 22–29 d. organizavo SIEF tarybos narys Aberdino universiteto Elphinstono instituto direktorius Thomas McKeanas. Mokykloje dalyvavo 20 doktorantų iš 11 šalių: Vokietijos, Rumunijos, Serbijos, Lenkijos, JAV, Kanados, Vengrijos, Lietuvos, Prancūzijos, Kroatijos ir Jungtinės Karalystės. Renginyje vyko nedideliame Portsoy pajūrio miestelyje, garsėjančiame tarptautinio pripažinimo sulaukusi Škotų tradicinių laivų festivaliu, rengiamu kasmet birželį. Doktorantams skirta tarptautinė savaitės trukmės vasaros mokykla buvo suplanuota taip, kad visi norintys dalyviai galėtų apsilankyti ir laivų festivalyje, kuris jau 25 metus yra Portsoy miestelio vizitinė kortelė, reprezentuojanti šotiškąją kultūrą.

2018 m. vasaros mokyklos tema buvo orientuota į bendruomenių vaidmenį konstruojant vietos identitetą, kai šis procesas yra veikiamas kultūriniais ir socioekonominiiais požiūriais, kaitaliojant praeities ir ateities laiko perspektyvas. Temai atskleisti

buvo pasitelktas minėto Portsoy miestelio atvejis, kai vietos bendruomenės inicijuojami projektai šiai vietai leido tapti turizmo traukos vieta.

Kviestiniai kalbėtojai (*keynote speakers*) perskaitė teminius pranešimus. Pirmasis, vasaros mokyklos organizatorius Thomas McKeanas, pasitelkė du pavyzdžius remdamasis savo lauko tyrinėjimais: vieną iš škotų kalendorinių švenčių, išskirdamas senąjį Naujųjų metų išvakarių paprotį deginti *Clavie*, ir antrąjį – apie šotiškų valčių gamybą kaip procesą, konstruojantį individualias patirtis. Kito kviestinio svečio Roberto Barono (Niujorko menų taryba, JAV) pranešimas buvo orientuotas į turizmo reikšmę ir poveikį vietos paveldui. Profesorė Elaine Lawless (Misūrio universitetas, JAV) pasidalino išpūdžiais apie prieš septynerius metus potvynio sunaikintą Amerikos afrikiečių bendruomenės Pinhooko gyvenvietę Misūrio valstijoje bei, remdamasi atliktais interviu ir vietos žmonių pasakojimais, aptarė šiandieninę vietos tapatumo jausmą praradusios bendruomenės situaciją. O Donaldas Smithas (Škotų istorijų pasakojimų centras, Edinburgas, JK), suaktualinę vasaros mokyklos temą, iš kišenės traukė saujas akmenėlių iš Portsoy pajūrio ir pasakojo, kaip pats tapo šio miestelio gyvenimo akimirkos liudytoju

bendraudamas su poilsiautojais. Etnomuzikologė Frances Wilkins (Aberdyno universitetas, JK) aptarė etnomuzikavimo tradicijas, puoselėtas 1859–2009 m. Škotijos šiaurės rytų pakrantėje, pagrįsdama, kad muzika yra stiprus šalies kultūros identitetas, pasidalino darbo bendruomenėse *in-situ* patirtimi, sukaupta renkant pateikėjų informaciją. Ir galiausiai Chrisas Wrightas, Steve'as Byrne'as, Mairi MacFadyen – projekto „Vietos balsai“ (*Local Voices*) autoriai ir įgyvendintojai (JK) – pristatė projektą, kurio tikslas – skatinti vyresnio amžiaus žmonių ir jaunesnių kartų sąveiką siekiant konstruoti bendruomeniškumo tapatybę, vietos jausmą ir vietinės reikšmės suvokimą globalizuotame amžiuje. „Vietos balsai“ dirba su įvairiomis socialinėmis grupėmis Škotijoje, kolektyviai tiria, dokumentuoja ir skatina atskleisti bei suaktualinti vietinės kalbos, tarmės, dainos, istorijos, muzikos ir atminties aspektus sutelkiant dėmesį į tuos vietos paveldo ir kultūros elementus, kurie gali būti prarasti arba šiuo metu yra nepakankamai pripažinti.

Portsoy miestelis vasaros mokyklai pasirinktas neatsitiktinai. Jo bendruomenė daug metų organizuoja įvairias veiklas ir vykdo didelius projektus kuruodama savo įkurtą pelno nesiekiančią organizaciją „Portsoy bendruomenės iniciatyvos“ (*Portsoy Community Enterprise*). Vasaros mokyklos dalyviai buvo supažindinti su keturiais didžiausiais šios bendruomenės projektais – nakvynės namais *The Sail Loft*, muziejumi kartu su bendruomenės susitikimų erdve *Salmon Bothy*, valčių gamybos dirbtuvėmis *Boatshed* ir Škotų tradicinių laivų festivaliu, turinčiais ilgalaikę tęstinumo perspektyvą bei padėjusiems vietos gyvąjį paveldą ir tradicinę kultūrą tapti traukos centru ne tik Škotijos, Jungtinės Karalystės gyventojams, bet ir turistams iš svetur.

Vasaros stovyklos dalyvių veikla buvo tiesiogiai susijusi su Portsoy bendruomenės veikla tam, kad būtų galima geriau

pažinti ir suprasti, kodėl Portsoy miestelis yra toks populiarus tarp turistų. Vasaros mokyklos organizatoriai ne tik inicijavo apskrito stalo diskusiją su Portsoy bendruomenė, bet ir sudarė prielaidas individualiems interviu. Dalyviai nedidelėmis grupėmis turėjo galimybę apsilankyti vietinių gyventojų namuose, pasiklausti jų gyvenimų istorijų, pavartyti albumus – vizualiai ir naratyviai sukonstruoti asmenines Portsoy patirtis. Grįžtant prie muziejaus temos, man asmeniškai padarė įspūdį, kad bendruomenė ne tik įkūrė miestelio muziejų, bet ir savanoriškai keletą kartų per savaitę, neimdami jokio atlygio, kuruoja šį muziejų bei veda ekskursijas. Lygiai taip pat ruošdamiesi festivaliui, neskaičiuoja savo jėgų, su meile dirba dėl savo miestelio.

Per aštuonias vasaros mokyklos dienas dalyviai pristatė savo rengiamų disertacijų pagrindu pranešimus pagrįsdami bendruomenės svarbą jų atliekamuose tyrimuose, diskutavo grupėse apie įvairiausių bendruomenių kuriamus vaidmenis bei bandė susieti savo sukauptą patirtį bendraujant su Portsoy bendruomenė su savo rengiamais tyrimais.

Kita vertus, dalyviai patys sukūrė savo mini bendruomenę. Be minėtos kasdienės disciplinos dirbti drauge, virtuvėje draugiškai pasiskirstė komandomis kasdien po 3–4 gaminti maistą ir plauti indus, o vakarais atskleidė meninius gebėjimus grodami, dainuodami ir šokdami – šitaip supažindindami naujus draugus su nacionalinėmis ypatybėmis.

Labai svarbiu vasaros mokyklos Škotijoje rezultatu laikyčiau pačios dalyvių bendruomenės iniciatyvą tęsti darbą komandoje paruošiant net du stendinius pranešimus apie įvykusios vasaros mokyklos naudą bei asmenines patirtis SIEF kongresui Santiago De Compostela (Ispanija) 2019 m. balandžio 14–17 d. Šiam tikslui pasiekti Aberdyno universitetas (JK) sukūrė

atvirą rengiamo stendinio pranešimo prieigą internete ir suteikė galimybę visiems dalyviams pateikti informaciją, nuotraukas ar pastabas nuotoliniu būdu. Komandinis tarptautinis darbas buvo mano antroji turtinga patirtis, kai neišeidami iš namų toliau dirbome bendrais tikslais. Kita vertus, pats

susitikimas su dalyviais *SIEF* kongrese Ispanijoje, praėjus 10 mėnesių po vasaros mokyklos Škotijoje, dar labiau sustiprino bendruomeniškumo jausmą – net pusė mūsų skaitė individualius pranešimus įvairiose sesijose ir mes palaikėme vieni kitus klausydamiesi, diskutuodami.

Vaida Rakaitytė

Seminaras Angelės Vyšniauskaitės gimimo šimtmečiui paminėti

2019 m. gegužės 15 d. Lietuvos etnologai rinkosi į Lietuvos istorijos institutą neeiline proga – prisiminti vieną iškiliausių Lietuvos etnologų – Angelę Vyšniauskaitę – jos gimimo šimtmečio paminėjimo proga rengiamą seminarą. Prisiminti talentingą mokslininkę, puikią pedagogę, aktyvią visuomenininkę, kuriai, kaip ir daugeliui tos kartos etnologų, etnografija / etnologija buvo ne tik darbas, bet ir gyvenimo būdas. Nors formaliai A. Vyšniauskaitė institute nebedirbo nuo 1993 m. (pradėjo dirbti 1948 m.), tačiau nuo etnologijos nė per žingsnį nebuvo atitolusi iki pat mirties. Ji noriai dalinosi sukaupta moksline ir gyvenimiška patirtimi su doktorantais, kolegomis ir visais, kam buvo svarbus šis mokslas. Džiugu, kad ji vis dar prisimenama ne tik šia proga, bet ir dažną dieną. Tai jos surinkta etnografinė medžiaga ar mokslinėmis publikacijomis besiremiantis bakalauro ar magistro darbą rašantis studentas, mokytojas ar kultūros darbuotojas, mokslininkas ar šiaip žmogus, besidomintis Lietuvos etnine kultūra. Be to, net ir pastarųjų metų mokslinės publikacijos rodo, kad jos darbais remiasi ne tik etnologai ar tautosakininkai, bet ir istorikai, archeologai, teisininkai ir kitų mokslo sričių specialistai.

Į šiai progai skirtą seminarą susirinko įvairių kartų mokslininkai, muziejininkai

ir ją pažinoję žmonės. Sveikinimo žodį tarusios LII direktoriaus pavaduotojos Zitos Medišauskienės nuomone, labai svarbu prisiminti tos kartos žmones, tiek etnologus, tiek istorikus, padariusius tokius fundamentalius darbus, kurių belieka pavydėti dabartinei kartai. Jų indėlis į mokslo raidą buvo nepaprastai svarus. Kartu tai proga, pažymėjo ji, ne tik prisiminti etnologę A. Vyšniauskaitę, bet ir visiems susirinkusiems pabendrauti.

A. Vyšniauskaitės nuveiktų darbų analizę pradėjo Rasa Paukštytė-Šaknienė trumpai apžvelgdama jos esminius gyvenimo faktus, mokslinius darbus, pedagoginės bei visuomeninės veiklos rezultatus. Profesorės mokslinį palikimą sudaro gausybė įvairaus pobūdžio darbų – 11 monografijų ir daugiau kaip 700 mokslinių publikacijų. Jos darbai pasižymi mokslinių interesų įvairove, tačiau turbūt daugiausia dėmesio bei publikacijų, R. Paukštytės-Šaknienės nuomone, susilaukė šeimos ir linininkystės bei jų papročių tyrimai. 1955 m. Maskvoje ji apgynė kandidatinę (dabar daktaro) disertaciją „Lietuvių kolūkiečių šeimos butis“. Šiame darbe daug vietos buvo skirta šeimai. Tai davė pradžią tolesniems lietuvių šeimos tyrinėjimams Lietuvoje. 1964 m. A. Vyšniauskaitė redagavo ir kartu su kolegomis publikavo leidinį *Lietuvių*

Lietuvos istorijos instituto mokslinis žurnalas „Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos“ leidžiamas vietoj nuo 1996 metų ėjusios etnologinių monografijų ir studijų serijos „Lietuvos etnologija“. Čia publikuojami Lietuvos ir užsienio etnologų ir antropologų straipsniai, recenzijos, mokslinė informacija, atskleidžiamos mokslinio gyvenimo realijos. Šis numeris – specialus teminis: „Tautos tyrimų ištakos ir antropologija“, jo sudarytoja – Vida Savoniakaitė.

ISSN 1392-4028

Mokslinis tęstinis leidinys

Lietuvos etnologija 19(28)
Socialinės antropologijos ir etnologijos studijos
2019

Redaktorė *Aldona Radžvilienė*
Dailininkė *Audronė Uzielaitė*
Maketuotoja *Žydronė Jakonytė*
Anglų kalbos redaktorius *Joseph Everatt*
Vertėja iš anglų kalbos / į anglų kalbą *Dalia Cidzikaitė*

2019 12 20. 16,38 leidyb. apsk. Tiražas 150 egz.
Išleido Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5, 01108 Vilnius
Spausdino UAB „Baltijos kopija“
Kareivių g. 13B, Vilnius